

HRVATSKI NARODNI PREPOROD (1830. – 1850.)

U vrijeme kad u europskim književnostima romantizam ulazi u završnu fazu, u hrvatskoj književnosti tridesetih godina 19. stoljeća javlja se pokret koji se naziva **ilirskim pokretom, ilirskim preporodom, ilirizmom**. Noviji povjesničari književnosti nazivaju to razdoblje *hrvatskim narodnim i književnim preporodom*. Naziv hrvatski narodni i književni preporod određuje njegovu programsku orijentaciju: nacionalnu (političku) i kulturnu (književnu). Riječ je o nacionalno-političkom i kulturnom pokretu koji ulazi u kontekst europskoga romantizma kao poseban njegov dio.

Kraj 18. i početak 19. stoljeća dočeka je hrvatski narod u potpunoj rascjepkanosti, duhovnoj, administrativnoj i političkoj. Godine 1790. umire Josip II., njegovom smrću završava proces germanizacije. Iste godine Hrvatski sabor donosi odluku o uvođenju mađarskoga jezika u hrvatske škole kao neobaveznog. Bio je to početak mađarizacije jer će 1805. godine odlukom Sabora u Požunu mađarski postati službenim jezikom, a 1827. obaveznim nastavnim predmetom.

Početak 19. stoljeća hrvatski intelektualci počinju borbu za očuvanje hrvatskog identiteta koju su usmjerili na očuvanje hrvatskog jezika. Navještaj nacionalnoga buđenja je poziv zagrebačkog biskupa **Maksimilijana Vrhovca** (*Poziv na sve duhovne pastire svoje biskupije, 1813.*) za skupljanje narodnog blaga. Godine 1815. **Antun Mažuranić** u brošuri *Reč domovini o hasnovitosti pisanja vu domorodnemu jeziku* želi da hrvatski jezik dobije status kakav imaju drugi nacionalni jezici. 1818. **Juraj Šporer** objavljuje oglas na hrvatskome jeziku. Najveće zasluge u afirmaciji hrvatskoga jezika pripadaju **Ljudevitu Gaju** koji 1830. izdaje *Kratku osnovu horvatsko-slovenskoga pravopisanja*. Gaj provodi reformu pravopisa: za svaki glas uvodi jedan znak i zauzima se za čistoću hrvatskoga jezika. Za afirmaciju hrvatskoga jezika zauzimaju se Ivan Derkos u djelu *Duh domovine nad sinovima koji spavaju* 1832. i to za jedinstveni hrvatski književni jezik spajanjem triju narječja, te **Janko Drašković** svojom *Disertacijom* predlaže štokavsko narječje kao osnovu standardnom jeziku. 1835. **Ljudevit Gaj** pokreće *novine Horvatske* s književnim prilogom *Danica Horvatska, slavonska i dalmatinska* na kajkavskom, a tek je u 10. broju 1836., kada se i mijenja ime *Ilirske narodne novine i Danicu ilirsku*, tiskano na štokavskom.

Afirmaciji narodnog jezika pridonijelo je i osnivanje kulturnih ustanova, ponajprije narodnih čitaonica koje se osnivaju u Varaždinu, Križevcima, Karlovcu i Zagrebu. U sklopu **Narodne čitaonice** u Zagrebu 1842. osniva se **Matica ilirska** sa zadaćom da objavljuje i širi hrvatsku knjigu. Matica ilirska pokreće časopis **Kolo** 1842. čiji je glavni urednik **Stanko Vraz**, a suradnici su mu **Ljudevit Vukotinović** i **Dragutin Rakovac** (vrag, vuk, rak). To su prve hrvatske književne novine. **Vrazova** koncepcija novina bila je isključivo književna za razliku od Gajeve političke....1845. se odlukom Hrvatskog sabora na zagrebačkoj akademiji uvodi katedra za hrvatski jezik, od 12.10.1847. diplomatski jezik u Saboru je hrvatski umjesto dotadašnjeg latinskog.

Preporodno razdoblje hrvatske književnosti afirmira ponajprije lirsko pjesništvo i to domoljubno. Dvije su vrste tih pjesama **budnice i davorije** kojima je bilo namijenjeno buđenje nacionalne svijesti. Najpoznatija među njima je **Mihanovićeva Horvatska domovina** objavljena u Gajevoj *Danici* 1835. koju je 1846. uglazbio **Josip Runjanin**, a 1891. postaje hrvatskom himnom. Od ostalih budnica treba spomenuti *Horvatov sloga i zjedinjenje, Nek se hrusti šaka mala – Gaj, Pjesma Hrvata – Dimitrije Demeter, Prosto zrakom ptica leti – Livadić/Gaj, Zora puca bit će dana, Rodu o jeziku, Jezik roda moga – Petar Preradović*.

Osim domoljubne lirike piše se i ljubavna – **Vraz, Vukotinović, Preradović** i satirična lirika – **Vraz**.

Epsku književnost obilježili su **Dimitrije Demeter** svojom poemom *Grobničko polje* te **Ivan Mažuranić** epom *Smrt smail-age Čengića*.

Dramsko stvaralaštvo ilirskoga pokreta označile su drame **Ivana Kukuljevića Sakcinskog**, *Juran i Sofije ili Turci kod siska*, **Dimitrija Demeter** *Teuta*.

Putopise pišu **Antun Mažuranić** *Pogled u Bosnu*, **Stanko Vraz** *Put u gornje strane* i **Antun Nemčić** *Putositnice*.

U ostalim područjima umjetnosti pojavljuju se značajna imena: u slikarstvu **Vjekoslav Karas**, u glazbi **Vatroslav Lisinski**, tvorac prve hrvatske opere *Ljubav i zloba* (prema libretu Dimitrija Demetra), a druga je *Porin*.